

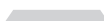
„A FOLYAMAT LÁTTATÁSA A LEGFONTOSABB TÖRTÉNETÍRÓI FELADAT”

INTERJÚ OROSZ ISTVÁN
AKADÉMIKUSSAL



UTAK
A SZÉCHENYI TÉRRE

„A FOLYAMAT LÁTTATÁSA
A LEGFONTOSABB TÖRTÉNETÍRÓI FELADAT”



INTERJÚ OROSZ ISTVÁN
AKADÉMIKUSSAL

UTAK A SZÉCHENYI TÉRRE

„A FOLYAMAT LÁTTATÁSA
A LEGFONTOSABB TÖRTÉNETÍRÓI FELADAT”



INTERJÚ OROSZ ISTVÁN
AKADÉMIKUSSAL

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
SOROZATA

© Magyar Tudományos Akadémia, 2022

© Velancsics Béla, 2022

Magyar Tudományos Akadémia
1051 Budapest, Széchenyi István tér 9.
mta.hu

Kiadja: Freund Tamás, az MTA elnöke
Olvasószerkesztő: Földes Zsuzsanna
Layout: Szabó Éva

ISBN 978-963-508-994-9 (E-PUB)

ISBN 978-963-508-995-6 (PDF)

ISSN 2560-1644

Minden jog fenntartva!



ELŐSZÓ

„Egy hosszabb interjúban elevenítsék fel életük és kutatói pályájuk meghatározó állomásait” – ezzel a kéréssel fordult néhány, az elmúlt évtizedekben saját tudományterületén meghatározó akadémikushoz 2016 őszén írt levelében Lovász László, az MTA korábbi elnöke.

A cél az volt, hogy a kutatókat a szélesebb nagyközönségnek is bemutassuk, hogy segítségükkel felvillantsuk az elmúlt évtizedek olyan eseményeit, összefüggéseit, amelyek elbeszélésük nélkül talán feledésbe merülnének. Az interjúkat 2017 elején kezdte el felvenni Velancsics Béla, az MTA Kommunikációs Főosztályának munkatársa.

Általában két hosszabb beszélgetés eredményeként született meg az a szöveg, amelyet az interjúalanyok jóváhagyását követően szerkesztett változatban közzé a Magyar Tudományos Akadémia weboldalán.

Az mta.hu-n publikált anyagok nem tudományos tanulmányok és nem a teljesség igényével írott életrajzok. Újságírói munka eredményei: interjúk. A beszélgetések közben gyakran hangzottak el utalások személyekre vagy eseményekre. Közülük a kevésbé ismertekről az interjú műfajában ritkán alkalmazott, de az olvasót a megértésben segítő lábjegyzetek készültek.

A sorozat kilencedik darabjaként az Orosz István történésszel készített interjút olvashatják. Remélhetőleg a személyes életutak felidézése hozzájárul a közelmúlt tudománytörténetének jobb megismeréséhez és megértéséhez.



Orosz István

Mád, 1935. július 16.

TÖRTÉNÉSZ, AZ MTA RENDES TAGJA

OROSZ ISTVÁN

TÖRTÉNÉSZ, AZ MTA
RENDES TAGJA

1957-ben szerzett diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán történelem–magyar szakon.

1957-től a Kossuth Lajos Tudományegyetem oktatója. Eleinte a Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszék ösztöndíjas gyakornoka, majd 1959 és 1963 között tanársegéd.

1963-tól 1975-ig adjunktus, 1975 és 1986 között docens, majd 1986 júliusától 2005-ig egyetemi tanár.

1975 és 1988 között tanszékvezető, 1980-tól 1986-ig a Bölcsészettudományi Kar dékánja, 1986 és 1993 között oktatási rektorhelyettes volt. 1988-tól 1994-ig az egyetem Történeti Intézetének igazgatója.

1976-ban védte meg kandidátusi disszertációját, 1998-ban az MTA doktora lett.

Az MTA levelező tagjává 2004-ben, rendes tagjává 2013-ban választották.

1994-től 1998-ig országgyűlési képviselő.

Fő kutatási területe az újkori magyar és egyetemes agrártörténet.

Több történettudományi társaság vezetésében vállalt szerepet, 2007-től 2015-ig a Magyar Történelmi Társulat elnöke volt.

Debrecen díszpolgára. Munkásságát 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével, 2015-ben a Magyar Érdemrend középkeresztjével ismerték el.

Szülei egyházi pályára szánták, de a gimnáziumban egy tanára hatására a társadalom szövevényes szerkezetének elemei iránt kezdett érdeklődni a Tokaj-Hegyalja szülöttként a szőlészet iránt is gyermekora óta elkötelezett történész. A pályája során elsősorban a helytörténetet, az egyes települések és az egykor ott élő emberek mindennapjait vizsgáló akadémikus azt vallja: a kutatónak kell, hogy legyen szeme a sajátosságokhoz. Az pedig már a történetíró tehetségétől is függ, hogy meddig jut el a múlt megismerésében. Társadalomtörténészként ő mindig arra törekedett, hogy minél mélyebbre ásson. A múlt tanulmányozását egy időre a közéleti szerepvállalással felcserélő tudós a politikát olyan értelmiségi feladatnak tekintette, amely alól nem vonhatja ki magát.

Velancsics Béla: Itt ülünk a Debreceni Egyetem gyönyörű épületének egyik szobájában. Arra kérem, hogy idézzük fel lépésről lépésre: miként került több évtizeddel ezelőtt egy mádi fiú némi miskolci gimnáziumi kitérővel Debrecenbe?

Orosz István: Már az sem volt egyszerű, ahogyan Mádról Miskolcra kerültem. Talán ott érdemes elkezdni a történetet, hogy apám a piaristák szőlőgazdaságában dolgozott, és a piaristáknak volt Sátoraljaújhelyen egy gimnáziumuk. Mádtól Sátoraljaújhely körülbelül olyan messze van, mint Miskolc, úgyhogy kerülhettem volna akár oda is. Igazából a szüleim döntése volt Miskolc, de pontosan nem tudom, hogy mi vezérelte őket ebben.

„MINDEN A SZŐLŐTERMELÉS KÖRÜL FORGOTT”

V. B.: Milyen volt az a környezet, amelyben felnőtt?

O. I.: Ezt igazából csak utólag tudom megragadni, tudományos szempontból is, mivel munkásságom egy része Tokaj-Hegyalja történetéhez kapcsolódott. Azt én gyermekként nem tudtam, hogy ez nem egy átlagos magyar mikrotársadalom volt Mádon. Mád egy kis mezőváros volt, a szőlőből élt. Minden a szőlőtermelés körül forgott. A családok többsége, így az én családom is ezzel foglalkozott. Apám fokról fokra jutott előre. Először pincemunkás



volt, aztán pincemester a piaristák nagy mádi gazdaságában. 1945 után pedig egy budapesti ügyvéd szőlőgazdaságának lett a vezetője ugyanott. Mellette pedig nekünk is volt valamennyi szőlőnk.

V. B.: Gondolom, hogy már gyermekként kijárt a szőlőbe.

O. I.: Hogyne! Mindenféle szőlővel kapcsolatos munkafolyamatot megismertem már elég korán. Igaz, hogy nem apám tanított rá, mert ő abból indult ki, hogy én úgysem maradok Mádon, ezért nem is kell tudnom, hogyan működik a gazdaság. Ezért inkább ellestem innen-onnan a tudnivalókat.

V. B.: Miből gondolta az édesapja, hogy Ön úgysem marad ott? Kitűnt például a tanulásban?

O. I.: Négyen voltunk testvérek – két idősebb nővérem volt, az öcsém viszont nagyon kicsi korában meghalt, így én lettem a legkisebb. Úgy gondolták a szüleim, hogy én fogok kiemelkedni a környezetből. Ezzel kapcsolatban volt egy ígéret is: a piarista rend főnöke, bizonyos Tomek Vince ugyanis már kiskoromban megígérte: ha nem leszek tehetségtelen, akkor segíti a tanulásomat. Az 1945 utáni változásokkal ez az ígéret ugyan kútba esett, de én jó tanuló lévén segítség nélkül is eljutottam a miskolci Fráter György – ma Földes Ferenc – Gimnáziumba. Ez a minoriták gimnáziuma volt, az ő internátusukban laktam. Minorita atyák neveltek több mint három éven keresztül, aztán mikor feloszlatták a rendet, átkerültem a miskolci református gimnáziumba. Érettségizni már ott érettségiztem 1953-ban. Az iskola Lévay Józsefről¹ volt elnevezve, és ezzel kapcsolatban el kell mesélnem egy a korszakra oly jellemző történetet. Nagyon sokszor kapott a gimnázium tévedésből Révai Józsefhez² kötődő leveleket. Volt egy nagyon tisztességes igazgatóhelyettesünk, aki azt mondta, hogy vigyázzunk, mert egyszer majd Révai Józsefről fogják elnevezni az iskolát, mint ahogyan a miskolci nehézipari egyetememet Rákosi Mátyásról nevezték el. Ezért jobb lenne valami más nevet választani. Így aztán Mikszáth Kálmán nevét vette fel az iskola.

¹ Lévay József (1825–1918) – költő, műfordító, akadémikus.

² Révai József (1898–1959) – kommunista kultúrpolitikus, miniszter.

„A PLÉBÁNOSI AJÁNLÁSOM IS MEGVOLT AZ EGRI PAPI SZEMINÁRIUMBAN”

V. B.: Mi érdekelte kisdíákként?

O. I.: Leginkább a matematika és a fizika, de amúgy jó tanuló gyerek voltam. Amikor a matematikatanárom később meghallotta, hogy történelem szakos lettem az egyetemen, nagyon csúnyán nézett rám, mert szerinte a történelem csak mese, a matematika meg a fizika volt a komoly, egzakt tudomány. A matematika és a fizika egyébként a mai napig érdekel. Az igazi probléma azonban nem is ez volt, hanem az, hogy engem a szüleim – elsőként a családból – papnak szántak. Nagyon vallásosak voltak. Na most ez 1949 és 1953 között nem volt egy igazán jó ajánlólevél. A plébánosi ajánlásom is megvolt az egri papi szemináriumba. De igazából a gimnáziumi történelemtanárom volt a „felelős” a sorsom alakulásáért. Csatári Imrének hívták, és Debrecenben végezte az egyetemet. Nekem azt mondta, hogy Debrecenben van egy olyan tanár, akitől igazán lehet történelmet tanulni.

V. B.: Szabó István³, az Ön későbbi mestere?

O. I.: Igen. Ő vonzott engem Debrecenbe.

V. B.: Csatári Imre egyébként mivel keltette fel az érdeklődését a történelem iránt?

O. I.: Én magamat mindmáig társadalomtörténésznek tartom. Úgy vélem, hogy a társadalom vizsgálata adja a történelem lényegét. Erre Csatári Imre ébresztett rá. Nevezetesen az, hogy a társadalomnak vannak olyan mozgatórugói, amelyeket csak történettudományi módszerekkel lehet feltárni. Középkorban szinten ő erre tett kísérletet, és ez nekem nagyon tetszett.

³ Szabó István (1898–1969) – posztumusz Széchenyi-díjas történész, levéltáros, egyetemi tanár, akadémikus.



„FELVETETTEM NEKI, HOGY HEGYALJÁVAL SZERETNÉK FOGLALKOZNI”

V. B.: Melyik korszak érdekelte akkoriban leginkább?

O. I.: Leginkább a középkor és a kora újkor. Az akkori társadalom belső, szövevényes elemei izgattak. Egyébként egyáltalán nem voltam meggyőződve róla, hogy felvesznek, és az is megfordult a fejemben, hogy elmegyek ide-oda dolgozni. Nyaranta dolgoztam, ami több helyen meglehetősen jó fizetést jelentett. Például a Diósgyőri Vasgár középhengersorának építésén többet kerestem, mint később a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (ma: Debreceni Egyetem) adjunktusként. Szerettem a kétkézi munkát.

V. B.: Mit szoltak a szülei, hogy nem a papi pályát választotta?

O. I.: Apám gyorsan megbékélt, anyám nehezebben vette tudomásul. De aztán amikor megsültem, és megszülettek a gyerekeim, aranyos unokáik lettek, akkor persze már teljesen másként látták a történeteket.

V. B.: Meg hát azt is látták, hogy sínen van az élete.

O. I.: Igen. A történelem szak nagyon tetszett a kezdetektől fogva. Másodévesként oda is álltam Szabó István elé, hogy én szeretnék a professzor úrral dolgozni. Amikor pedig kiderült, hogy ő is nyitott az együttműködésre, felvettem neki, hogy Hegyaljával szeretnék foglalkozni.

V. B.: Hogy fogadta?

O. I.: Azt mondta, hogy jó-jó, édes fiam, de tudsz te latinul? Mire én nyugodt szívvel tudtam neki mondani, hogy a minorita atyáknál egészen jól megtanultam, még érettségiztem is belőle. De persze latinul nem elég tudni, el is kell tudni olvasni a latin nyelvű iratokat, úgy-

hogy beiratkoztam Szabó Istvánhoz iratolvasás szemináriumra. A nyolcvanfős évfolyamból négyen-ötven jártunk hozzá. Ő levéltáros volt körülbelül húsz évig, hatalmas dokumentumgyűjteménye volt. Én rengeteget jártam az Országos Levéltárba is. Reggeltől estig másoltam. Ebből született egyébként az első tanulmányom, „A hegyaljai mezővárosok társadalma a XVII. században, különös tekintettel a szőlőbirtok hatásaira” is. Ezzel a témával szereztem később, 1958-ban doktori fokozatot. Még az első tanulmányom írása közben esett meg velem egy egyébként nagyon kellemetlen, de végül szerencsés kimenetelű közjáték. Történt ugyanis, hogy az egyhavi gyűjtésem eredménye eltűnt a pedagógusszállásról, ahol a munka idején aludtam. Aztán nem sokkal később kiderült, hogy egy másik Orosz István is aludt akkoriban ott, egy nyírségi kántortanító, aki tévedésből pakolta a saját holmijai közé a valamelyik asztalon ott talált, Orosz István feliratú iratcsomót. De aztán három héttel később visszaküldte.

„TUDJA MAGA, HOGY AZ ÉN TANÍTVÁNYAIMAT LE SZOKTÁK TARTÓZTATNI?”

V. B.: Ha megengedi, tennék egy rövid kitérőt Szabó István kapcsán, hiszen neki eléggé érdekes életútja volt. Az 1940-es évek elején már akadémikus volt, 1949-ben azonban kizárták az MTA tagjai közül. Érzett Ön benne emiatt keserűséget?

O. I.: Erre annyit mondanék, hogy amikor először beszélgettünk arról, hogy a diákja szeretnék lenni, akkor azt mondta: „Tudja maga, hogy az én tanítványaimat le szokták tartóztatni?” Mire csak annyit tudtam válaszolni, hogy remélem, ez velem nem fog megtörténni. Egyébként valóban úgy volt, hogy Módy György⁴ és Borosy András⁵ éppen börtönben voltak. Mondvacsi-nált okokból több évet raboskodtak. Mindketten nagyon jó barátaim lettek később.

⁴ Módy György (1926–2013) – történész, muzeológus.

⁵ Borosy András (1922–2011) – történész, levéltáros.



V. B.: Ön nem rettent meg tehát a Szabó-tanítványokat fenyegető veszélytől?

O. I.: Nem. De mások sem. Ott volt például Gyimesi Sándor⁶, Für Lajos⁷, Rácz István⁸, Hársfalvi Péter⁹. Tőlük sokat megtudtam Szabó Istvánról is. Őt magát egyébként nem roppantotta össze a meghurcoltatása, ami 1949-ben kezdődött, amikor szerkesztett egy kötetet *A szabadságharc fővárosa Debrecen* címmel. Emiatt támadások érték a *Társadalmi Szemlében* meg néhány más folyóiratban, majd nem sokkal később, az MTA átszervezésekor kizárták az Akadémiáról. De azt hagyták, hogy tovább taníthasson az egyetemen. Ennek érdekében egyébként a felesége testvére, Bay Zoltán¹⁰ is írt leveleket az illetékeseknek. A lényeg, hogy teljesen nem szorították ki a tudományból.

V. B.: Aztán 1956-ban az egyetemen a forradalmi bizottság elnöke lett.

O. I.: Igen. Azok után, ami vele és a tanítványaival történt, érthető, hogy nem lelkesedett a rendszerért.

V. B.: Ön hogyan élte meg az 56-os eseményeket itt, az egyetemen?

O. I.: Ott kezdeném a választ, hogy itt sajátos viszonyok uralkodtak. Egy csomó hozzám hasonló parasztyerek járt ide. Valamilyen közünk volt a földhöz. Nem véletlenül mondták egy időben, hogy a debreceni egyetem egy narodnyik egyetem. Miután a hozzám hasonlóak közül sokan a diploma után is itt maradtak, valóban úgy volt elkönyvelve az intézmény, mint amelyik a narodnyik, azaz népi vonalhoz tartozik.

⁶ Gyimesi Sándor (1933–1995) – levéltáros, történész, egyetemi tanár.

⁷ Für Lajos (1930–2013) – történész, az MTA doktora, 1990-től 1994-ig honvédelmi miniszter.

⁸ Rácz István (1929–2002) – történész, egyháztörténész.

⁹ Hársfalvi Péter (1928–1985) – történész, főiskolai tanár.

¹⁰ Bay Zoltán (1900–1992) – fizikus, akadémikus, a radarszillagászat tudományának megalapozója.

„A DÉRI MÚZEUM EGYIK ABLAKÁBAN MEGJELENT EGY MAGYAR ZÁSZLÓ”

V. B.: Ez ebben az esetben negatív értékítélet volt.

O. I.: Igen. Mert a párt irányvonala szerint a népies szellemisséggel szemben harcolni kellett. De az eredeti kérdésére válaszolva, Debrecenből küldöttség ment Szegedre, ahol már 22-én elkezdődött a tüntetéssorozat. Itt másnap, vagyis 23-án délelőtt volt az első demonstráció. A kilences tanteremben megfogalmaztunk egy petíciót, aztán elindultunk az egyetemről a megyei pártbizottságnak a Nagytemplom melletti épületéhez. Ezen a jó három kilométeres úton hosszú, tömött sorokban meneteltünk, majd odaérve követeltük, hogy nyomtassák ki a petíciónkat. Hosszú tárgyalás volt. Közben egyszer csak a Déri Múzeum egyik ablakában megjelent egy magyar zászló, utána Szabó István feje, majd a legjobb barátja, Balogh István¹¹, a Déri Múzeum igazgatójának a feje.

V. B.: Gondolom, nagy ováció fogadta őket.

O. I.: Így van, a követeléseinket pedig elfogadták. Úgy is mondhatnám, hogy a megyei pártbizottság reszketni méltóztatott. Délután a *Néplap* című helyi újságban már meg is jelent egy összefoglaló a történetekről. Közülünk én csupán másod-harmad hegedűs voltam, de például Für Lajos a megyei forradalmi bizottmánynak – Debrecenben bizottmány volt, nem bizottság – a titkára lett. Egyetemi őrséget alapítottunk, október 28-án sokan beléptünk a Nemzetőr-ségbe, katonaruhát, fegyvert kaptunk. Nekem egy dobtáras géppisztolyom volt. Persze nem sütöttem el. November 4. után a feleségeméknél – akkor még menyasszonyom – voltam két hétig, azt követően mentem haza Mádra.

¹¹ Balogh István (1912–2007) – történész, néprajzkutató, levéltáros, 1950-től 1957-ig a debreceni Déri Múzeum igazgatója.

**V. B.: Milyen retorziók érték Önöket?**

O. I.: Kisebb fegyelmi tárgyalások voltak, de Für Lajosnak például azt ajánlotta Szabó István: „Édes fiam, menjél el innen, mert ha itt maradsz, elfognak és elítélnék.” Lajos el is ment Franciaországba, aztán valamikor a következő esztendő elején jött vissza, de úgy, hogy kiterjedt rá az amnesztia. Az én ügyemet meg annyival intézték el, hogy: ugye, te nem csináltál semmit?! És én tényleg nem csináltam semmit. A volt rektor, Kádár László¹² volt a fegyelmi bizottság elnöke, és akit tudott, mentett. Később is segítettek, mert amikor az egyetem után nem volt állásom, és jelentkeztem Karcagra tanárnak, az ottani iskolavezetést is megnyugtatták, hogy 1956-ban semmit nem csináltam.

V. B.: Szabó István nem marasztalta az egyetemen?

O. I.: De, sőt felterjesztett tanársegédnek: „Fiam, majd jön az értesítés.” De csak nem jött az értesítés. 1957 júliusában ott álltam munka nélkül. Ezért mentem aztán el Karcagra tanítani a gimnáziumba.

„HÁT A PISTA MIÉRT NEM FOGLALJA MÁR EL AZ ÁLLÁSÁT?”

V. B.: Kiderült, hogy miért nem kapta meg a tanársegédi kinevezését?

O. I.: Voltak azért jóakaróim, akik úgy gondolták, hogy jobb, ha én nem tudok az értesítésről, akkor visszaküldik a minisztériumba, én pedig mit sem sejtve elfogadom a karcagi állást, és nem zavarom a vizet Debrecenben. Három hónapig voltam Karcagon, és csak a véletlenül múlt, hogy nem maradtam ott. A feleségem ugyanis bement az indexéért a tanulmányi osztályra, ahol azzal a kérdéssel fogadták: „Hát a Pista miért nem foglalja már el az állását?”

¹² Kádár László (1908–1989) – földrajztudós, a földrajzi tudományok doktora, 1954–55-ben a debreceni egyetem rektora.

Akkor derült ki, hogy van helyem az egyetemen. Úgyhogy rohant utánam Karcagra. Visszajöttem.

V. B.: Ekkor még mindig 1957-ben járunk.

O. I.: Igen. Arra jöttem vissza, hogy Szabó István éppen készülődött, mert felajánlották neki az MTA Történettudományi Intézeténél az igazgatói állást.

V. B.: Ez érdekes, mert azt gondolnám, hogy aki 1956-ban megégette magát, annak nem ajánlottak a következő évben állást egy akadémiai kutatóintézetben.

O. I.: Abban a néhány hónapban a retorziók helyett még inkább demonstrálni akartak, például azzal, hogy lám-lám, egy vidéki egyetemről is lehet budapesti akadémiai kutatóhelyre kerülni. Szabó István viszont jó érzéssel nem élt a lehetőséggel. A megtorlás erősödésével biztosan kirúgták volna a következő évben. Egyébként már 1957-ben nyugdíjba készült, de azt mondta, ha engem kineveznek tanársegéddé, akkor még egy évet marad.

V. B.: Ez azért nagyon nagy gesztus egy fiatal tanársegéd iránt.

O. I.: Persze, nagyon örültem is neki. Így aztán nála doktoráltam 1958-ban. Aztán ő elköltözött Budapestre, de a kapcsolat nem szakadt meg. Viszonylag gyakran jártunk hozzá a Badacsony utcába. Élete legtermékenyebb időszaka volt az utolsó tíz éve. Úgyhogy szerintem jól tette, hogy maga mögött hagyta az egyetemi teendőket.

V. B.: Ön viszont kezdett egyre jobban gyökeret eresztetni Debrecenben az egyetemen.

O. I.: Igen. De nem volt ez azért annyira zökkenőmentes. 1961-ben, nem sokkal Szabó István nyugdíjba vonulása után volt egy ülés, amelyen kiderült, hogy páran úgy gondolják: néhányan nem valók az egyetemre. Rácz István¹³, Irinyi Károly¹⁴ és én. Rácz István szintén Szabó István tanítványa volt, Irinyi Károly nem. Ő a kiegyezés kutatójaként olyan nézeteket vallott, amelyek ma már általánosan elfogadottak, de annak idején meglehetősen kilógott velük a sorból.

¹³ Rácz István (1929–2002) – történész, egyháztörténész.

¹⁴ Irinyi Károly (1931–1988) – történész, 1985 és 1988 között a KLTE BTK Történeti Intézet igazgatója. Elsősorban Debrecen város művelődés- és kultúrtörténetével, újkori eszmetörténettel foglalkozott.



Nem az 1848-as eszmények elárulásaként, hanem egy prosperáló időszak nyitányaként beszélt róla a diákoknak is.

„VÉGÜL IS ELHALT A KÍSÉRLET”

V. B.: Tehát ideológiai okokból nem voltak az egyetemre valók.

O. I.: Igen. Napokig ment a huzavona, aztán a végső érv az volt, hogy ha a professzor elmegy nyugdíjba, akkor az asszisztenciát el szokták bocsátani.

V. B.: Vagyis azért, mert Szabó István elment, Önöknek sincsen helyük Debrecenben.

O. I.: A német történelemtől szóló munkáiról ismert Tokody Gyula¹⁵ volt az, aki – bár maga is tudott meglehetősen vonalas lenni – azt mondta, hogy erre hivatkozva azért mégsem lehet minket kirúgni. Ő a pártbizottság tagja volt, tehát volt súlya a szavának. Végül is elhalt a kísérlet. Az én szempontomból annyi következménye lett, hogy Szabó István Középkori Magyar Történeti Tanszékéről az Egyetemes Történeti Tanszékre kerültem. Ez az én pályámnak végül is jót tett, mert a magyar történelem egyetemes szemlélettel és kitekintéssel művelve továbblépést jelentett. Oda adjunktusként kerültem, aztán kineveztek docenssé, amikor pedig Tokody Gyula elment Budapestre, én lettem a tanszékvezető. Onnan is mentem nyugdíjba.

V. B.: Mit tanított?

O. I.: Eleinte szemináriumvezetőként Mohács előtti magyar történetet, aztán egyetemes középkori történelmet. Ebben a latintudásom is nagyon hasznosnak bizonyult, például amikor forrásismeretet tanítottam. Ehhez kapcsolódik, hogy egyetemes történeti munkásságom első terméke az a Niederhauser Emillel¹⁶ és Jónás Ilonával¹⁷ közösen összeállított szöveggyűjtemény volt, amelyben kora középkori forrásokat ismertettünk.

¹⁵ Tokody Gyula (1927–2015) – történész.

¹⁶ Niederhauser Emil (1923–2010) – Széchenyi-díjas történész, akadémikus, Kelet-Európa történelmének neves kutatója.

¹⁷ Sz. Jónás Ilona (1929–2017) – középkortörténész, az ELTE BTK tanszékvezető egyetemi tanára.

V. B.: Úgy hallottam, szigorú tanár hírében állt.

O. I.: Nem könnyen lehetett jó jegyet szerezni nálam. De azért inkább a tárgy volt nehéz. Középkori egyetemes történelem: millió évszám, millió név, fogalom. Bárki bármin elhasalhattott. Tehát az én szigorúságom inkább a tárgy hatalmas tényanyagára vezethető vissza. Azóta egyébként ez a szigorúság megváltozott. Az előzménye ennek az, hogy három lányom is itt végzett az egyetemen. Láttam, hogy mennyit tanulnak vizsgaidőszakban, így amikor valaki nem nagyon produkált vizsgán, eszembe jutott, hogy akár az én gyerekeim is járhatnának így, hiszen lehet, hogy valami miatt pont azt a tételt nem tudják úgy, amit kihúztak. Ami a tanított tárgyakat illeti: tanári pályám vége felé még néprajzosokat is oktattam. Mezőgazdaság-történetet, a szőlőtermelés történetét.

„KELL, HOGY LEGYEN A KUTATÓNAK SZEME AHHOZ, HOGY FELFEDEZZE, MI ITT A SAJÁTOSSÁG”

19

V. B.: Mi volt a fő motiváló tényező a 16–18. századi agrártörténelemben az Ön számára?

O. I.: A 16. századdal kezdődik a források bősége. A Mohács előtti időszakból körülbelül 250 ezer oklevelet ismerünk. Ezek megtalálhatók, feldolgozhatók. Szabó Istvánnak például mintegy 40 ezer oklevélről volt másolata, jegyzete. Ezt ő levéltáros korától kezdve csinálta, hatalmas munka eredményeként. A 16. századtól kezdve hihetetlenül kiszélesedik az anyag, de nem volt igazából feldolgozva. Ez vonzott engem is.

V. B.: Van egyébként még fehér foltnak tekinthető terület ebben a témában?

O. I.: Amit én csináltam a regionális történelemben, annak a forrásanyaga fehér folt. Debrecen város magisztrátusi jegyzőkönyveiből például van 150 vaskos példány. Mikor lesz az lapról lapra feldolgozva? Más nagyobb vidéki városok esetében is hasonló a helyzet. A vidéki levéltárak, amelyekben jártam, nincsenek igazán feldolgozva. Van Zemplén vármegyének egy

fél épületet betöltő levéltára, Kazinczy Ferenc rendezte utoljára. Elég régen volt. Az egyik nagy terület, a regionális kutatás, amit én csináltam. Nemcsak a tokaj-hegyaljai mezővárosokat dolgoztam fel, hanem azóta is rendszeresen írok Tokaj-Hegyalja történetéről. 1995-ben jelent meg egy kötetem *Hagyományok és megújulás* címmel. Ennek egy jelentős része Tokaj-Hegyaljával foglalkozik. De azóta is legalább 5-10 tanulmányt írtam. A másik terület, amellyel a regionális kutatások keretében foglalkoztam, a hajdúvárosok története. Ehhez át kellett nézni a levéltárakat. Volt olyan időszak, hogy ha nem volt órám, reggel 8-ra mentem a debreceni levéltárba, és délután 4-ig ott voltam. Ezt egy évben néha 200 napig is csináltam.

V. B.: Mi volt az, ami leginkább megfogta ezekben a forrásokban a tanulmányozása közben? Hiszen ez elképesztő adatmennyiség, sokszor meglehetősen száraz adóösszeírások például. Mi tette érdekessé, színessé?

O. I.: Kell, hogy legyen a kutatónak szeme ahhoz, hogy felfedezze, mi itt a sajátosság. Magyarországon a helytörténet sokszor hozzá nem értő emberek vadászterülete. Főleg az egyes települések történetére igaz, hogy hiányosságokkal küzdő műkedvelők prédája. Vannak nagy országos összeírások, például Mária Terézia urbárium¹⁸, amelyben szinte minden benne van, és amelyből szinte bárki könnyen kiírhatja a számára releváns részeket. De a lényeg, hogy mi a sajátossága az egyes helységeknek. Hadd mondjak egy példát. A hajdúvárosok esetében például kiderült, hogy a gazdálkodásuk egészen elüt az átlagtól. Nincs pl. a 17–18. században nyomásos gazdálkodás.

V. B.: A sajátosságokat persze csak akkor lehet felfedezni, ha van az embernek összehasonlítási alapja.

O. I.: A regionális kutatásokban az Alföld a másik nagy terület, amelyet alaposan vizsgáltam. Itt is felfedeztem néhány olyan sajátosságot, amelyet nem írtak le korábban. Azt mások is mondták, hogy az Alföldön nincs olyan gazdálkodási rendszer, mint például a peremvidéke-

¹⁸ Mária Terézia 1767. január 23-án hat dunántúli vármegyében kihirdetett rendelete, amely egységesen szabályozta a magyar jobbágyság földesúri terheit.



„SOKÁIG ÚGY GONDOLTAM, HOGY
A TÖRTÉNETÍRÓNAK CSAK EREDETI
FORRÁSANYAG ALAPJÁN SZABAD
DOLGOZNIÁ”

ken. De hogy milyen ez a gazdálkodási rendszer, azt részben az én kutatási eredményeimből lehet tudni.

V. B.: És milyen? Mire jutott ezzel kapcsolatban?

O. I.: A nyomásos gazdálkodás hiánya és ami helyette van, az az állattenyésztésnek van alárendelve. Az Alföld a 19. századig alapvetően állattenyésztő terület. Debrecen környékén például csak annyi gabonát termesztettek, amennyi a saját ellátásukhoz szükséges volt. A határ többi része szállásföld. Vagyis kaszáló vagy legelő. Ez az állattartás célját szolgálta szemben a peremvidékek alapvetően gabonatermelő rendszerével. Ezt felmértem Debrecen esetében. Van egy gyűjteményes kötet Debrecen történetéről, ami 2015-ben, 80 éves koromban jelent meg. Főszerkesztője voltam a Debrecen történetét feldolgozó sokkötetes összefoglalásnak. Az egyik kötet több mint felét én írtam, a másikat pedig Irinyi Károly. Ez volt egyébként az akadémiai doktori értekezésem.

Amúgy pályafutásom alatt sok mindennel foglalkoztam. 330 körül van a könyveim, tanulmányaim, cikkeim száma. Az egyik nagy területről, a regionális kutatásokról már szóltam. Hegyalja, a hajdúvárosok és Debrecen mellett Szabolcs-Szatmár megyéhez, a Dunántúlhoz és Kárpátaljához kötődő kutatásokat is végeztem.

A másik nagy terület a reformkor és az 1848-as szabadságharc. Itt, Debrecenben ezt soha nem tanítottam. A kiinduló tanulmány a „Széchenyi és a jobbágykérdés” volt, amely a *Széchenyi és kortársai: válogatott tanulmányok a reformkorról* címmel megjelent kötetben (Debrecen: Multiplex Media – Debrecen University Press, 2000) olvasható. 1848-ról pedig egy eredetileg angolul megjelent kötet szólt, amelyben a magyar parasztság történetét tekintettem át. Ez az Egyesült Államokban jelent meg először, majd itthon 2010-ben *A jobbágyvilág megszűnése Magyarországon* címmel (Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézet). Sokat foglalkoztam Szabó István nyomán Kossuth és Széchenyi viszonyával. A harmadik nagy témám pedig a 19. századi agrártörténethez kapcsolódik. A kandidátusi értekezésem a reformkori mezőgazdaság történetéről szólt, de a tízkötetes *Magyarország történetében* (Budapest: Akadémiai, 1987) az 1848 utáni részt írtam én. Megjelent egy tanulmányomat tartalmazó kis fü-

zet is, amelyben a mezőgazdaságban a 19. században bekövetkező szerkezeti változásokat foglaltam össze.

Végül foglalkoztam egyetemes történelemmel is. Ehhez azért más a viszonyom, mint a többi témámhoz, mert sokáig úgy gondoltam, hogy a történetírónak csak eredeti forrásanyag alapján szabad dolgoznia. Én ugyan sokat voltam külföldön, de soha nem jutottam el odáig, hogy például a német történelem forrásanyagával behatóan megismerkedjek. Aztán az egyetemi oktatás döbbsentett rá, hogy van értelme azoknak az összefoglalásoknak, amelyek egyfajta szintetizálásra törekednek a történeti szakirodalom alapján. Több egyetemi tankönyv elkészítésében is részt vettem. Először egy Európa történetét feldolgozó kötetében (*Európa története*. Debrecen: Csokonai, 1993) Gunst Péter¹⁹ szerkesztésében, aztán egy háromkötetes sorozat megírásában: az első a kora középkorról szólt (*Európa a korai középkorban: 3–11. század*. Debrecen: Multiplex Media – Debrecen University Press, 1997), a következő az érett feudalizmusról (*Európa az érett és kései középkorban: 11–15. század*. Debrecen: Multiplex Media – Debrecen University Press, 2001), a harmadik a kora újkorról (*Európa az újkorban: 16–18. század*. Debrecen: Multiplex Media – Debrecen University Press, 2006). Vásárolták a hallgatók, használták. Kézíróként nagyon jól lehetett használni.

Historiográfiával is foglalkoztam. A Magyar Történelmi Társulat elnökeként tanulmányt írtam a Társulat történetéről. A debreceni agrártörténeti iskola egyetlen még élő tagjaként pedig kötelességemnek éreztem, hogy írjak Szabó István tanítványairól.

Minden téma kutatásakor igyekeztem egyfajta szemléletmódot követni. Minden tanítványnak az a vágya, hogy más legyen, mint a mestere, de mégis érződjék a munkáin a mester hatása. Én azt remélem, hogy ez a mi esetünkben így van.

V. B.: Az előbb említette a néprajzot. Ezzel kapcsolatban kérdezném: mennyire volt tetten érhető az idő múlásával, hogy a szűkebb értelemben vett történettudományi kutatásokba rokon területeket vonnak be? Közgazdaságtan, néprajz, művelődéstörténet. Jellemző-e, hogy egyre több helyen van kapcsolódási pont?

¹⁹ Gunst Péter (1934–2005) – történész, egyetemi tanár, szakterülete az agrártörténet, valamint a magyarországi történetírás volt.

O. I.: Igen, van. Pontosabban ez úgy igaz, hogy ez a kitekintés a saját tudományterületről kölcsönös. Például a néprajztudománynak is van olyan eleme, amely rákényszeríti a művelőjét, hogy történeti forrásokkal dolgozzon. A 19. században még meg lehetett tenni, hogy idős embereket kikérdezzünk arról, hogy ezt vagy azt hogyan csinálják. Herman Ottó²⁰ például gyűjthetett így anyagot. A népszokások elemei azonban egyre inkább kivesznek a fiatalabb generációkból. Ugyanakkor a történeti források rengeteg néprajzi adatot tartalmaznak. Az agrártörténeti források leginkább. Ehhez a néprajzosnak is történeti forrásokkal kell dolgoznia, a társadalomtudós történész pedig nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy milyen népszokások voltak. Társadalomtörténet és néprajz összekapcsolódik. Nagyon nehéz megvonni a határvonalat néprajz és agrártörténet között.

„AZ OROSZ NEKÜNK AKKOR IS KELL, HA 56-BAN NEMZETŐR VOLT”

V. B.: A tudomány felől ismét a közélet felé kalandoznék el. A családi háttere, illetve az 1956-os szerepvállalása ismeretében meglepő, hogy 1972-ben belépett a Magyar Szocialista Munkáspártba. Miért döntött így?

O. I.: Tulajdonképpen nem tudok rá könnyen magyarázatot adni. A korábban már említett Tokody Gyula játszott ebben a főszerepet. Ő ismerte életemnek az MSZMP szempontjából „sötét korszakát”. Volt egyfajta törekvés az egyetemi pártszervekben arra, hogy úgymond, olyan embereket szerezzenek meg, akikkel „nem vallanak szégyent”. Mikor egyetemi hallgató voltam, sok évfolyamtársam volt párttag. Általában ők voltak a leggyengébb tanulók. Aki másként nem tudott érvényesülni, az belépett a pártba. Erre volt a válasz, hogy „nehogy az az MSZMP a gyenge képességűek gyűjtőhelye legyen”. A nálam fiatalabbak körében ez egyébként szinte nem is volt kérdés. Ők csaknem mindannyian tagjai voltak az MSZMP-nek.

²⁰ Herman Ottó (1835–1914) – természetkutató, néprajzkutató, zoológus, politikus.

Hogy kerültem én az 56-os múltammal a képbe? Először is: a velem egykorúak többé-kevésbé beléptek. Én azzal kezdtem, amikor az életrajzot le kellett adni, hogy beírtam a nemzetőr-múltam. Érdekes módon ez leginkább azok között a kollegáim között váltott ki felhördülést, akik hozzám hasonló módon nemzetőrök voltak. Csak valami miatt nem akartak emlékezni rá. Én viszont nem akartam, hogy bárki ezzel zsarolhasson később. A körülményeket mutatja, hogy hat órán keresztül tartott az a taggyűlés, ahol engem végül is felvettek az MSZMP-be. Ahogy egy kollégám megfogalmazta: „Az Orosz nekünk akkor is kell, ha 56-ban nemzetőr volt.” Abban, hogy én emberileg miért vettem tudomásul, hogy javasoltak, nyilván a családi körülmények is szerepet játszottak.

V. B.: Hátrányt nem jelentett.

O. I.: Nem. Bár azzal kapcsolatban is kétségeim vannak, hogy végül is mennyi előny származott belőle. Egyébként a feleségemmel megbeszéltem. Volt egy olyan érv is, ami arra utalt, hogy ha a hasonzorúek sokan lesznek, akkor talán az MSZMP-re is lehet érdemben hatni. Ez így is történt. A rendszerváltás idején beléptem az MSZP-be is, azzal a szándékkal, hogy egy modern pártot hozzunk létre. Az már más kérdés, hogy ez mennyire sikerült. Már nem vagyok a tagja, de amíg az voltam, próbáltam olyan csoportosulásokban részt venni, hogy ne egyszerűen egy utódpárt legyen.

V. B.: Reformkörös²¹ is volt?

O. I.: Igen. Amikor önkormányzati képviselő voltam 1990 és 1994 között – összesen hárman voltunk MSZP-ek – olyan hatvanfős közgyűlésnek voltam a tagja. Aztán 1994-ben országgyűlési képviselő lettem.

V. B.: Miért fordult a politika felé? Miért vállalta 1990-ben, ami egy cezúra volt, hogy a szocialisták között vállaljon közéleti feladatot?

²¹ Az MSZMP 1988 májusában tartott országos pártértekezletét követően a párton belüli reformtörekvéseket támogatók úgynevezett reformköröket hoztak létre.



O. I.: Én baloldali embernek tartom magam. Amellett vallásos vagyok. Templomban volt az esküvőm 1958-ban. A Szent Anna-templomban esküdtünk. Katolikus vagyok, a gyermekeim is azok. A vallásom ugyanis ezt várja el tőlem. Nem hiszem, hogy azért nem lehetett volna ezt megcsinálni, mert akkoriban ez hátránnyal járt volna.

Amikor 1990-ben azt mondtam, hogy politikával fogok foglalkozni, akkor olyan értelmiségi feladatnak tekintettem, amely alól nem vonhatja ki magát az ember. Komolyan vettem, hogy egy más világ kezdődik. Sokan nem is értették, hogy miért nem az MDF-en belül kezdtem el a politizálást. Voltak egykori MSZMP-ek ott is.

V. B.: Amikor aztán később már jobban benne volt a politikában, akkor is értelmiségi feladatként élte meg?

O. I.: Nem. Azért nem politizálok már egy ideje. 2010 óta már a korom miatt sem. Az MSZP néhány nagy öregjével még tartom a kapcsolatot.

V. B.: Annak idején egyéni választókerületben szerzett mandátumot.

O. I.: Igen, Debrecen 3. számú választókerületében.

V. B.: Tehát kampányolt, végigcsinált egy korteshadjáratot. Hogyan emlékszik vissza rá?

O. I.: Rengeteg plakáton volt kikaparva a szemem. Jó néhányat összefirkáltak például „Ruszik haza” felirattal. Ilyen szempontból jól jött nekik a vezetéknevem. De végül is 600 szavazattal többet kaptam, mint amennyit a pártlistára kapott az MSZP.

V. B.: Egy ilyen kampány teljes embert kíván. Feltételezem, hogy volt olyan különösen intenzív időszak az életében, amikor reggeltől estig ezt csinálta.

O. I.: Igen, de ez szerencsére nem volt olyan hosszú periódus. Én egyet kértem, amikor felvetődött, hogy képviselőjelölt legyek, hogy az egyetemi munkámat folytathassam. Akkor Budapesten is tanítottam. Mondtam is, hogy kérdezzék meg Szabad Györgyöt²² – vele amúgy

²² Szabad György (1924–2015) – történész, egyetemi tanár, akadémikus, politikus, 1990 és 1994 között az Országgyűlés elnöke.



„OLYAN ÉRTELMISÉGI FELADATNAK
TEKINTETTEM, AMELY ALÓL NEM
VONHATJA KI MAGÁT AZ EMBER”

nagyon jóban voltam –, elfogadja-e, hogy én tartsam meg az ő óráit. Sokáig nem válaszolt, aztán egyszer csak jött az üzenet: „Hülye vagy!”

V. B.: Ezt én úgy értelmezem, hogy: „Ne hülyéskedj, miért ne?!”

O. I.: Igen. Amúgy rajta láttam, hogy szívesebben vette volna, ha a Magyar Demokrata Fórumban politizálok – ez a gondolat olyan nagyon eleinte nem is állt tőlem távol –, de én úgy gondoltam, hogy ha valami átalakulásban részt veszek, akkor az ne olyan pártban legyen, amellyel ugyan sok mindenben egyetértek, de igazából nem látom azt, hogy megszervezi magát a jövő érdekében. Jelene volt, mert megnyerte a választást, de a jövőjét nem láttam. Ebben igazam is lett. Voltak olyanok, akikkel nagyon jól megértettük egymást. Kósa Ferenc²³ például hasonló utat járt be, mint én. Ő azt mondta egyszer, hogy neki van egy képe a szocializmusról, és nagyon szeretné, ha megvalósulhatna. Nem valósult még meg. Senki ne gondolja, hogy ami Magyarországon volt, annak bármi köze lett volna a szocializmushoz. Én is ezt gondolom. Volt egy kedves öregúr fiatalkoromban, akivel nagyon sokat beszélgettem: abban a gazdaságban dolgozott, ahol apám a piaristák után. Ő mondta, hogy a szocializmus a világ legszebb ideái közé tartozik. Csak egy baj van vele. „Mi, ópapa?” – kérdeztem tőle. „Az, hogy angyalok kellenének hozzá, hogy megvalósuljon” – válaszolta. Hát én is így vagyok vele valahogy.

V. B.: Hogyan emlékszik vissza az 1994 és 1998 közötti időszakra, amikor országgyűlési képviselő volt? Adva volt egy hatalmas választási győzelem, 72 százalékos MSZP–SZDSZ-többség. Milyen volt a debreceni egyetemi tanári létet felváltani a budapesti politikusi léttel?

O. I.: Az első feltételem az volt, hogy nem hagyom abba az oktatást. Ehhez ragaszkodtam. Én előtte mindenféle hivatalokat viseltem, hat évig voltam dékán, hét évig voltam általános rektorhelyettes. Ahhoz tehát hozzászoktam, hogy úgy kell a tudományos munkát folytatni és oktatni, hogy mellette millió egyéb teendőm van. Ami új volt, hogy a politikusi munkám Budapesthez kötött. Nehezen viseltem. Aztán 1995-ban súlyos agytrombózison estem át. A családommal közölték, hogy ötven százalék esélyem van a túlélésre, ha pedig túlélem, ak-

²³ Kósa Ferenc (1937–2018) – Kossuth-díjas filmrendező, 1990 és 2006 között az MSZP országgyűlési képviselője.

kor szintén ötven százalék arra, hogy nem lesz maradandó károsodásom. Én ezeket Isten segítségével túléltem. Egy hónapig voltam az intenzív osztályon, és újabb két hónapig tartott, míg felépültem.

V. B.: Ilyen esetekben azért nem az az orvosi tanács, hogy menjen vissza egy kimondottan stresszes, pörgős munkahelyre, mint például az országgyűlési képviselőség. Megérte? Volt olyan eredmény a négy év alatt, amelyre gondolva ezt érzi?

O. I.: Amikor az Oktatási Bizottság elnöke voltam, született egy olyan határozat, amelyben életjáradékot szavaztunk meg az olimpiai bajnokoknak. Erre büszke vagyok. Ezt az SZDSZ ellenében vittük végbe. Kellett azért taktikázni, mert a frakciónkban is voltak olyanok, akik elleneztek, de sikerült. Egyébként soha nem szavaztam meg olyan előterjesztést, ami nem egyezett a lelkiismeretemmel.

V. B.: Mikor döntött úgy, hogy négy év elég a politika első vonalában? Ez egy folyamat eredménye volt, vagy pedig egy konkrét esemény nyomán született meg az elhatározás?

O. I.: A betegségem nyilván közrejátszott benne. Azok közé a képviselők közé tartoztam, akik komolyan vették, hogy ott kell lenni a plenáris üléseken is, és egy sztrók után ez az életvitel nem volt egyszerű. Aztán láttam, hogy több jelölt is van az egyéni képviselői helyemre is. Megjegyzem, én voltam az utolsó szocialista, akit itt, Debrecenben a 3. választókerületben megválasztottak. Amúgy a szakma, a tudomány mindig fontosabb volt, mint a politika, úgy-hogy eleve nem terveztem hosszú távra.

V. B.: Voltak abban az időben más kutatók is a politika élvonalában?

O. I.: Hogyne, például Daróczy Zoltán²⁴ matematikus szintén az MSZP színeiben volt országgyűlési képviselő, vagy Für Lajos az MDF-ben.

²⁴ Daróczy Zoltán (1938–) – matematikus, akadémikus, 1990 és 1998 között az MSZP országgyűlési képviselője.

V. B.: Jelentett a kapcsolatukban valamiféle közös pontot a tudományos háttér?

O. I.: Szomorú, de Für Lajossal akkor már nem voltam jó viszonyban. Pedig korábban tartottuk a kapcsolatot. Ennek a hátterében az állt, hogy ő úgy gondolta, én nem segítettem neki abban, hogy megkapjon egy professzori állást Debrecenben. Pedig a helyzet az volt, hogy erről nem én döntöttem, és nem is volt semmilyen hatásom a döntésre. Szabad Györggyel mindvégig beszélő viszonyban voltam, de látszott rajta is, hogy nem tetszik neki, hogy én a szocialisták között ülök. Legjobb kapcsolatban talán az MDF-es Takács Péterrel²⁵ voltam, aki docensként ment nyugdíjba innen, az egyetemről. Volt egy csomó tanítványom is közöttük.

V. B.: Megkönnyebbülés volt, amikor 1998-ban úgy hagyta ott a parlamenti üléstermet, hogy tudta: ide már nem jön vissza?

O. I.: Igen. Én úgy vettem észre, hogy a pártoknak nincsen szükségük az értelmiségre. Mert zavart okoznak. Önfejúek, nem tartják magukat a pártfegyelemhez. Az 1990-es elhatározás, hogy nekem itt feladatomban van, 98-ra kiderült, illúzió volt.

V. B.: Visszatért a kaptafához, vagyis a tudományhoz. Ez volt az az év, amikor az MTA doktora lett. Országgyűlési képviselői tevékenysége mellett írta meg a doktori dolgozatát?

O. I.: Részben. Többen mondták persze, hogy ezt már korábban meg kellett volna csinálnom, de a két évtizeddel korábban megkezdett anyaggyűjtést követően 1990-ben fogtam hozzá, és 1998-ra fejeztem be. Azóta is sok Debrecen történetét feldolgozó cikket írtam. Ekkor tanítottam az ELTE-n is.

V. B.: Azzal, hogy az MTA doktora lett, szorosabbá vált a kapcsolata az Akadémiával?

O. I.: Nekem egy bizottsággal 1973 óta viszonylag szoros kapcsolatomban volt: tagja voltam a Történettudományi Bizottságnak. Ez egy választott tisztség volt. Furcsa szavazások voltak, mert listákra lehetett szavazni, és akit nem szeretett volna a voksoló a tagok között látni, azt kihúzta. Én azok közé tartoztam, akiket kevesebben húztak ki. De ha már Akadémia – volt

²⁵ Takács Péter (1941–) – történész, 1990 és 1998 között az MDF országgyűlési képviselője.

egy másik akadémia, amely csak a nevében volt az, de a szívemhez közel állt: az Ady Endre Akadémia.

V. B.: Mi volt ez pontosan?

O. I.: 1990-ben néhányan összedugtuk a fejünket, hogy a határon túli történelemtanárokat valamilyen formában gyűjtsük össze. A cél az volt, hogy ismerjék meg a magyar tudományosságot. Hatvan és százhusz fő közötti létszám alakult aztán ki. Ez működött egészen 2006-ig. Minden évben két-három hétre – amolyan nyári egyetemhez hasonló rendezvényre – hívtuk el őket. Itt találkoztak először például erdélyi tanárok magyarországi akadémikusokkal, neves történészekkel. Rendszeresen szembesültem azzal, hogy milyen nehéz magyarnak lenni a határon túl. Ezért is nagyon fontos volt számomra az Ady Akadémia.

V. B.: 1997-től a Doktori Tanácsnak is tagja volt. Ez a megbízatás már meglehetősen intenzív együttműködést feltételez az Akadémiával az előző évek jellemzően az egyetemi katedrára koncentráló korszaka után.

O. I.: A Doktori Tanácsnak nem akadémikusként és akadémikusként is tagja voltam, összesen hét évig. Nem volt könnyű. Sok munkával, nagy felelősséggel járó munka volt. Ismerni kellett az előterjesztett jelölteket, nemcsak az általam előterjesztetteket, hanem a többieket is. Egyszerre 6–10 jelöltről kellett szavazni, úgyhogy ahhoz, hogy jó lelkiismerettel döntsek, valóban el kellett mindenkitől és mindenkiről olvasni minél többet. Miközben azon is dolgozni kellett, hogy az általam előterjesztett jelöltek eredményesen vegyék az akadályt. Az MTA II. Osztályában ráadásul nem csupán történészek vannak, hanem régészek, pszichológusok, filozófusok is. Ha az ember ezt komolyan veszi, sokat kell olvasni. Glatz Ferenc²⁶ akadémiai elnöksége idején az MTA Elnökségének és a Vezetői Kollégiumnak is tagja voltam a Doktori Tanács választott képviselőjeként. A családom nem nagyon örült. „Miért kell neked ilyeneket vállalni?” Mondtam, hogy nem én kerestem, csak nem utasítottam el a felkérést.

²⁶ Glatz Ferenc (1941–) – Széchenyi-díjas történész, akadémikus, 1996 és 2002 között az MTA elnöke.

V. B.: A felesége egyébként pedagógus maradt?

O. I.: Igen. Általános iskolában tanított magyart és történelmet. Tanárként is ment nyugdíjba. Három lányunk született, a legkisebb 1985-ben negyedéves egyetemistaként meghalt leukémiában. Szakdolgozatát néprajzusként a temetői fejfákról írta. Szörnyű esztendő volt, abban az évben halt meg az édesanyám is. A két másik lányom közül az egyik földrajz–biológia szakon végzett, illetve térképészeti szakvizsgát tett. A másik iskolaigazgató Dunakeszin. Három fiú- és egy lányunokám van. Van közöttük kutatóbiológus, menedzser szakos egyetemi hallgató, de labdarúgóedző is. Már két dédunokám is született.

V. B.: Visszatérve a feladataira: 2004-ben levelező taggá választották, és nem sokkal ezután a Magyar Történelmi Társulatnak is elnöke lett. Talán kevésbé ismert, de az MTT az Akadémia mellett az egyik legrégebbi hazai tudományos testület nagy hagyományokkal. Mi volt elnökként a fő célkitűzése egy olyan időszakban, amikor a bölcsészettudományok súlya csökkent?

O. I.: A Magyar Történelmi Társulat egyik sajátossága, hogy nem fővároscentrikus. Ezt az elődeim talán nem vették annyira komolyan, én viszont igen. Felelevenítettük a vidéki vándorgyűlések hagyományát. Jártunk Pécssett, Debrecenben, Szegeden. Főleg a nagy egyetemi városokban tartottunk tanácskozásokat. Nyitni szerettem volna. Nagy örömmel látom, hogy az utódom, Hermann Róbert²⁷ is követi ezt az utat.

V. B.: Ez azt jelenti, hogy a vidéki városokban is sikerült élénkebbé tenni a történettudományhoz kapcsolódó tevékenységeket?

O. I.: Elsősorban a tudomány–népszerűsítés terén volt fejlődés. Ez főleg azoknak az érdeke, akik helyben tettek sokat ennek érdekében. Történészek, levéltárosok, muzeológusok, történelemtanárok. De szerettem csinálni, nyolc évig voltam elnök. Aztán úgy gondoltam, hogy jöjjenek a fiatalabbak. Visszaléptem, miként nem olyan régen az Agrártörténeti Társaság elnökségétől, az *Agrártörténeti Szemle* főszerkesztőségétől, a *Debreceni Szemle* kuratóriu-

²⁷ Hermann Róbert (1963 –) – történész, szakterülete az 1848-as forradalom és szabadságharc története. 2015-től a Magyar Történelmi Társulat elnöke.

mi elnökségétől is. A *Századok* szerkesztőségét meg a *Rubicon* szerkesztőbizottsági tagságát tartottam csak meg.

V. B.: Hogy látja egyébként az agrártörténelem jelenét? Ezt azért is kérdezem, mert a történettudományban jól megfigyelhető tendencia, hogy az előző évtizedek politikatörténeti, diplomáciatörténeti, hadtörténeti konjunktúráját manapság felváltották a mindennapokkal, a kultúrával, a mikrotörténelemmel kapcsolatos kutatások. Van érdeklődés az agrártörténelem iránt?

O. I.: Említettem, hogy az én történettudományi megközelítem társadalomtörténeti. Szerintem a múltat a társadalmon keresztül lehet megismerni. Ezért a társadalomtörténetet tartom a legfontosabbnak. Ennek az ismeretnek különböző szintjei vannak. A történetíró tehetségétől is függ, hogy milyen mélységig jut el a múlt megismerésében. Mindig azt szoktam mondani, hogy ha politikatörténettel foglalkozom, akkor a társadalmi folyamatok felszínét ismerem meg. Ha kultúratörténettel, akkor már egy szinttel lejjebb árok. De a társadalomtörténetnek is megvannak a maga szintjei. Én mindig arra törekedtem, hogy minél mélyebbre jussak. A másik, ami a történettudományi felfogásomat meghatározta, hogy szerintem a múlt nem egy állapot, hanem egy folyamat. Sokan írnak úgy történetet, hogy ekkor meg ekkor ez történt. Pedig mindennek van előzménye és következménye is. Én igyekeztem ennek szellemében dolgozni. A folyamat láttatása a legfontosabb történetírói feladat. Amikor egy forrás alapján láttam egy jelenséget, akkor azt igyekeztem megérteni: miből származott a jelenség, és mi lett a következménye. Ez bizonyos esetekben sikerült, néha nem, de ezt az elvet követtem. Az én fiatalkoromban a marxista szemlélet miatt fontos volt a társadalomtörténet. Termelőerők, termelési viszonyok – ezeket a fogalmakat mindig emlegetni kellett. Ez persze nem jelentette azt, hogy csak a marxista történészek tudtak érdemi társadalomtörténetet művelni. A mesterem, Szabó István, akitől társadalomtörténetet tanultam, olyan messze volt a marxizmustól, mint Makó Jeruzsálemtől. Az agrártörténet a társadalomtörténet része, a mezőgazdasági művelés és a mezőgazdasági társadalom története. Azt hittem, hogy ezek iránt nincsen olyan nagy érdeklődés, mint fiatalkoromban, amikor kultúrtörténettel, vallástörténettel például nem volt ajánlatos foglalkozni, és most sokkal többen kutatják az ezek-

hez kapcsolódó témákat. De azt látom, hogy a mostani egyetemisták között is vannak szép számmal, akiket érdekel az agrártörténet. Nekem is vannak tanítványaim, akik már maguk is nyugdíjasok, de van utánpótlás.

V. B.: Manapság mi érdekli a fiatalabb agrártörténészeket?

O. I.: Azzal kezdem, hogy mi nem érdekli őket. Nem foglalkoznak a parasztok – ahogy a marxista terminológia fogalmazott – osztályharcával. Ez engem sem érdekelt. A mindennapi életnek azok a szegmensei iránt viszont, amelyek a néprajzhoz kapcsolódnak, sokan érdeklődnek. Ezeknek a kulturális vetületei iránt is. Például aziránt, hogy mi volt a falusi mindennapokban a népdal, a néptánc vagy a népzene szerepe. Nem olyan régen voltam egy tanácskozáson, ahol a majorsági gazdálkodás volt a téma. A majorságokról tudni kell, hogy a falvak mellett jelentős szervezőerejük volt a parasztság életében a 16. századtól egészen 1849-ig. Örömmel láttam, hogy a majorságoknak több tucat kutatója van jelenleg. Ennek azért is van jelentősége, mert a magyar agrártörténeti kutatások a Domanovszky-iskolában²⁸ a majorságok vizsgálatával kezdődtek. Munka akad bőven. Én pedig örömmel látom, hogy vannak fiatalok, akiket érdekel ez a téma, amelyről én – bevallom – azt gondoltam, hogy lassan már senki nem fog vele foglalkozni.

V. B.: Az agrártörténetnek is vannak olyan részei, amelyek valamilyen külső impulzus hatására a szélesebb közvélemény érdeklődésére is számot tarthatnak. Itt van Ön előtt az asztalon például a *Rubicon* folyóiratnak a bor és a borászat történetével foglalkozó száma.

O. I.: A borászat számomra nem csak agrártörténészként érdekes. Hobbim volt a szőlészet-borászat. Én Mádon szőlőbirtokos voltam vagy negyven éven keresztül. Saját szőlő saját pincével – bort termeltem.

V. B.: Milyen bort?

²⁸ Domanovszky Sándor (1877–1955) – történész, akadémikus, agrártörténeti kutatócsoportja a 16–18. századi Magyarország majorsági gazdálkodásának kérdéseit vizsgálta.

O. I.: Mádón a furmint és a hárslevelű a meghatározó. Az én szőlőmben is az volt. Néha aszút is készítettem. Nagy intézeti szüretelések voltak, volt, amikor 17-en aludtak a kis mádi házunkban. Aztán a szőlőt a család préselte. A feleségem is örökölt Debrecen mellett egy szőlőt. Ott vörösbort készítettem. Nemrégén adtuk el azt a birtokot is. Azért vagyok erre büszke, mert a szőlőtermelés és borkészítés csínját-bínját magamtól tanultam meg.

V. B.: A kutatásai segítettek ebben?

O. I.: Arra mindig büszke voltam, hogy – szemben sok agrártörténésszel, aki az árpát és a búzát sem tudta megkülönböztetni egymástól – én falusi gyerekként nagyon sok mindent megtanultam. Tudtam kaszálni, a nagybátyám tanított meg. Azokat a paraszti eszközöket használtam, amelyeket mások csak leírásokból ismertek. Nagyon sokat segített a szakmai munkámban, hogy nem kellett utánajárni sok mindennek, mert én azokra emlékeztem gyermekkoromból.



Az interjú 2018 februárjában készült Debrecenben.

UTAK

A SZÉCHENYI TÉRRE